

Suliap qiterpaarnerani nalunaarusiaq

1960-imiit 1991-i ilanngullugu Kalaallit Nunaanni kiisalu Danmarkimi efterskolini kalaallinik ilinniartulinni naartunaveersaatinut tunngatillugu suleriaatsit atorneqarsimasut pillugit suliambut attuumassuteqanngitsunit qulaajaaneq

Tenna Jensen

Ingelise Olesen

Janne Rothmar Herrmann

Mette Fransiska M. Seidelin

Kirsten Nystrup

Maja Cecilie Koch Christiansen

Bonnie Jensen

Gitte Adler Reimer

Ellen Bang Bourup

Siulequt

Suliamut attuumassuteqanngitsunit qulaajaaneq kalaallit danskillu naalackersuisuisa isumaqatigiissuteqarnerat tunngavigalugu aallartinneqarpoq. Suliaq inuiaqatigiinnut pingaarutilerujussuuvoq, aamma uagut suliffeqartut qulaajaanermik suliaqarnerput tulluusimaarutigivarput. Ilisimatusartoqatigiit sulinertik 2023-mi juunimi aallartippaat, suliallu qiterpaarnerani nalunaarusiap matuma nalunaarpaa qulaajaaneq ukioq ataaseq ingerlareersimalersoq, aammalu ukiumut tulliuttumut kingullermullu maanna appakaattoq.

Ilisimatusaatigalugu sulineq pingaarnernik pingasunik immikkoortoqarpoq; katersuineq, misissueqqissaarneq aamma ingerlatitseqqinneq. Ilisimatusartoqatigiit nalunaarusiap uuma saqqummiunneqarnerani suli katersuinermiipput, oqaluttuanik aamma allagaatinik katersuineq suli ingerlanneqarmat. Massakkumut misissueqqissaarneq aallartinneqarpoq, kisiannili naammassineqarnissaa suli ungasilluni. Taamaattumik suliap qiterpaarnerani nalunaarusiaq una ilisimatusartoqatigiit qanoq sulisimanerannik, suliap massakkut sumut killinneranik, aamma piffissami aggersumi qitiutillugit suliassat suunerannik killiffimmik takutitsiffiuvoq.

28. juuni 2024

Gitte Adler Reimer
Rektoriugallartoq
Ilisimatusarfik

Morten Hulvej Rod
Direktøri
Statens Institut for Folkesundhed
Syddansk Universitet

Qujanaq

Siullertut arnat oqaluttuartut qutsavigerusuppavut.

Tulliatut KNR, Tusass aamma Kalaallit Illuutaat qutsavigerusuppavut, misissuinnermut atatillugu tunniusimalluarlutik, qanilaarlutik aamma ikiuillutik pinerat pillugu. Aamma Nunatta Allagaateqarfia, Rigsarkivi aamma naalagaaffimmi oqartussat qutsavigaavut, allagaatinik aamma uppersaatinik takunninnissatsinnut immikkut ittumik ikiuussimanagerat pissutigalugu.

Aamma suliasaqarfimmi sulialinnut, oqaluttuaminnik uagutsinnut tunniussinissaminnik toqqaasimasunut, qjarusuppugut.

Imarisaanut nalunaarsuut

Suliassap nassuiarneqarnera	1
Tunuliaqutaq	2
Siulequtsiussaq	2
Periuseq	3
Ilisimannittutut oqaluttuarineqartut	4
Ilisimannittutut oqaluttuarineqartunut nalunaarsuut	4
Ilisimannittutut oqaluttuartut sumiinnerisa siammasissusiannut nalunaarsuut	5
Innuttaasunik ataatsimiisitsinerit aamma paasissutissiinernut aqcutigineqartut	5
Ilisimannittutut oqaluttuanik tunniussinissamik periarfissat	7
Ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, oqarasuaatikku	7
Ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, naapinnikkut	7
Ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, allakkatigut	9
Ilisimannittutut oqaluttuarnermut atatillugu piareersimasoqarneq	9
Oqaatsitigut aamma allakkatigut oqaluttuarineqartunik suliarinnineq	9
Pisimasoq pillugu allagaatit aamma inatsisit	10
Pisimasoq pillugu allagaatit aamma inatsisinik suliarinnineq	12
Massakkut unammilligassat	13
Najoqqutat	15

Suliassap nassuiarneqarnera

Danskit naalackersuisui aamma Naalackersuisut aalajangerput "spiralilersuisimaneq" aamma 1960-imiit 1991-i ilanngullugu Kalaallit Nunaanni kiisalu Danmarkimi efterskoleni, kalaallinik ilinniartulinni, naartunaveersaatinut tunngatillugu suleriaatsit atorineqarsimasut pillugit suliamut attuumassuteqanngitsunit qulaajaaneq suliarineqassasoq.

Sundhedsministeri aamma Peqqissutsimut Naalackersuisoq peqatigiillutik suliassap nassuiaataanik suliaqarput, suliamut attuumassuteqanngitsunit qulaajaanissamut tunngaviliisuusumik.

Suliamut attuumassuteqanngitsunit qulaajaaneq makkuninnga qulaajaaffiussaaq: ¹

- Naartulernissamik pitsaaliuinermit suleriaatsip Kalaallit Nunaanni 1960-ikkunni aallartinneqartup oqaluttuassartaa, tassunga ilanngullugu "Spiralilersuisimaneq".
- Spiralit atorineqalernissaannik aamma naartulernissap pitsaaliornissaanut suleriaatsit allat eqqunneqarnerannik kingunilimmik aalajangiinerup ingerlasimanera, tassunga ilanngullugit suliap aallartinneqarsimaneranut, ingerlateqqinneqarneranut aamma naleqqussarneqarneranut suut tunngaviusimanersut. Qulaajaaneq pisortaqaarfinit, suliffeqaarfinit aamma pisortani sulisunit attuumassutilinnit isumaliutinik, aalajangiinernik aamma iliuitsinik ilaqassaaq.
- Suliap Kalaallit Nunaanni, aamma kalaallinut niviarsiaqqanut Danmarkimi efterskolertunut qanoq ingerlanneqarsimanera. Piffissap ingerlanerani, aamma Kalaallit Nunaanni nunap immikkoortuini peqqinnissaqaarfinni kiisalu ukioqatigiiaat assigiinngitsut akornanni suliap qanoq atuutilersinneqarsimanera qulaajarniarneqassaaq. Aammattaaq ilisimannittut oqaluttuaat tunngavigalugit suliap qanoq misigineqarsimanera qulaajarniarneqassaaq.
- Piffissami tassani spiralilersuinermit, aamma Kalaallit Nunaanni, kiisalu Danmarkimi efterskolini atuartunut Kalaallit Nunaanneersunut naartulernissamik pitsaaliuinermit suleriaatsinut tunngatillugu inatsisitigut, allaffissornikkut aamma peqqinnissakkut sullissinermit tunngaviit.

¹ Arnat oqaloqatiginerisigut oqaaseq naartulernissamik pitsaaliuineq naartunaveersaatinut tunngatillugu suleriaatsimut allanngortipparput. Oqaaseq naartulernissamik pitsaaliuineq suliassamut nassuiaammit toqqaannartumik tigusaavoq, taamaattumillu matuma ilaani atorineqarluni.

Qulaajaaneq Ilisimatusarfimmi Issittumi Atugarissaarneq pillugu Ilisimatusarfimmi aamma Syddansk Universitetimi Statens Institut for Folkesundhedimi Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfimmi inissisimavoq.

Ilisimatusartoqatigiit ilisimatusartunit arlalinnit makkunangaanneersunik inuttaqarpoq:

Kulturimik, Oqaatsinik Oqaluttuarisaanermillu Ilisimatusarfik, Inuiaqatigiilerinermik, Aningaasaqarnermik Tusagassiornermillu Ilisimatusarfik kiisalu rektori, Ilisimatusarfik Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfik, Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet
Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet
Rigsarkivet

Tunuliaqutaq

Arnap 14-inik ukioqarluni akuersisinneqaqqaarnani spiralilernerqarsimanerminik misigisani nutaarsiassaqaqtitsivimmi Sermitsiami (Krebs, 2021)) 2021-mi ulloq 21. juuni oqaluttuarivaa. Sammisaaq pillugu DR-ip podcastiliani 2022-mi ulloq 6. maaji saqqummiuppaa, tassani arnat arlallit aamma siusinnerusukkut nakorsatut suliaqarsimasut piffissami tassani misigisatik oqaluttuaralugit (DR, 2022).

Tusagassiuutitigut sammisaqarnerup tamatuma kingorna sammineqartoq soqutigineqartorujussuanngorpoq, aammalu suliaq suliamut attuumassuteqanngitsunit qulaajarneqarnissaa Kalaallit Nunaanni Danmarkimilu politikinerit piumasarineqarluni. Arnat arlallit assingusumik misigisaqarsimallutik tamanut ammasumik oqaluttuarput. Meeqqanut, Inuusuttunut, Ilaqutariinnut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoq, Mimi Karlzeni, 2022-mi ulloq 15. maaji nalunaarpoq, danskit spiralilersuineramik suliaqarsimanerannut tunngatillugu qulaajaanissaq pillugu ataatsimeeqatigiinnissaq anguniarlugu danskit sundhedsministeriat, Magnus Heunicke, attaveqarfiginiarlugu (Kristensen, 2022). Qulaajaanermik suliassap nassuiarneqarnera suliarineqarpoq, suliarlu 2023-mi ulloq 30. maaji aallartinneqarluni (Naalakkersuisut; Løhde & Karlsen).

Siulequtsiussaq

Ilisimatusartoqatigiit suliassamut nassuiaat naapertorlugu sulipput, ilisimatuussutsikkut sulinermi tunngavissaq tassani siunnerfilerneqarluni.

Suliap ingerlanneqarnerata ukiuani maanna siullermiippugut, aammalu pilersaarutit malillugit killiffimmut paasissutissanik katersuinerinnaajunnaarluni misissueqqissaarnermik imaqarnerusussamut ikaarsaariartuaassalluta.

Sulineq manna tikillugu nalunaarusiami nassuiarneqarpoq. Ataatsimut isigalugu periutsit sulinitsinni malitavut, kiisalu sulinerup killiffia tassani nassuiarneqarlutik. Massakkut unammilligassat, nalunaarusiap inaarutaasup naammassineqarnissaanik kinguaattoorutaasussat, nalunaarusiap naggataani nassuiarneqarput.

Periuseq

Ilisimatusarnermi ilisimatusartoqatigiit sulinerat pingaarnernut pingasunut agguataarneqarpoq. Katersuinerup ingerlanneqarnerani ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, pisimasoq pillugu allagaatit, inatsisit aamma ilisimatusaatigalugu allaaserisat katersorneqarput. Suliassap nassuiarneqarnerani apeqqutigineqartut akissuteqarfigineqarnissaat siunertaralugu misissueqqissaarnerup ingerlanneqarnerani paasissutissat katersorneqartut misissoqqissaarneqassapput. Allannertaata sularineqarnerani nalunaarusiat sularineqassapput, suliassap nassuiarneqarnerani akissutissanik ilisimatusartoqatigiit suliaqarnerat nalunaarusiarineqassallutik.

Suliap ingerlanneqarneranut piffissamut- aamma suliap ingerlannissaanut pilersaarut, ima isikkulik, malinneqarpoq.

Suliamut attuumassuteqanngitsumik

Ilisimannittutut oqaluttuarineqartut

Arnanit, aamma suliassaqarfimmi sulialinnit ilisimannittutut oqaluttuarineqartunik katersuineq, suliap qanoq misigineqarsimaneranik qulaajaasussa, 2023-mi oktobarimi aallartinneqarpoq. Ilisimannittutut oqaluttuarineqartunik tunniussinissamut periarfissat assigiinngitsut ilisimatusartoqatigiinnit pilersinneqarput. Naapinnikkut, ilisimatusartumut oqarasuaatikkut, aamma oqarasuaammut nammineerluni akisartumut oqaluttuarineqartunik tunniussinissaq periarfissaapput. Oqaluttuarineqartunik allakkatigut tunniussinissaq aamma periarfissaavoq, nittartagaq pisortatigoortoq Sullissivik aqutigalugu. Oqaluttuarineqartut nammineq toqqaaneq naapertorlugu kalaallisut danskisulluunniit tunniunneqarsinnaapput.

Ilisimannittutut oqaluttuarineqartunut nalunaarsuut

Ilisimannittutut oqaluttuarineqartunit katersukkat 2024-mi 1. juuni katillugit ukuningga ilaqarput:

- Arnanit ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, oqaatsitigut = 196
- Arnanit ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, allakkatigut, Sullissivik aqutigalugu = 16
- Arnanit ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, allakkatigut, Nunatta Nakorsaaneqarfianit ingerlateqqinneqartut = 140
- Suliassaqarfimmi sulialimmit ilisimannittutut oqaluttuarineqartoq, allakkatigut = 1
- Suliassaqarfimmi sulialinnit oqaluttuarineqartut, oqaatsitigut = 6
- Suliassaqarfimmi sulialinnit oqaluttuarineqartut, allakkatigut, Sullissivik aqutigalugu = 0

Kisitsisit qulaani taaneqartut inaarutaasumik nalunaarusiap saqqummiunneqannginnerani allannguuteqarsinnaapput, ilisimannittutut oqaluttuarineqartunik katersuineq 2024-mi 1. oktobarip tungaanut suli ingerlasussaammat.

Oqaluttuarineqartut arnanit katillugit 352-init, aamma suliassaqarfimmi sulialinnit arfineq-marlunnit pissarsiarivagut. Tamarmik katinneranni oqaluttuarineqartut 359-iullutik. Arnanit oqaluttuaminnik allakkatigut tunniussisunit qulingiluat oqaatsitigut oqaluttuarnissartik aamma toqqarsimavaat, tamatuma itisiliinissamut periarfissiinera pissutigalugu. Taamaalillutik oqaluttuarineqartut inunnit 350-ineersuupput.

Tamatuma saniatigut qulaajaanermut attuumassuteqanngitsumik nammineq ornigulluni, oqarasuaatikkut aamma allakkatigut saaffiginnissutit tiguagut. Saaffiginnissutit assersuutigalugu

tassaasimapput, suleqatigiit eqqartuussivilersuussinissamik suliaqarlutik saqqummiussaqaarnikut attaveqarfiginissaannut arnat siunnersorneqarnissamik pisariaqartitsillutik, aamma nammineq jornalerisat pissarsiariniarnerinut ikiorneqarnissamik, imaluunniit 1991-ip kingorna pisimasut pillugit saaffiginnissutit. Saaffiginnissutit taakku misissueqqissaarluni sulinermi ilanngunneqassanngillat.

Ilisimatusartoqatigiit tamatuma saniatigut qanigisaasunit ataasiakkaanit oqaluttuarineqartunik tigusaqarput. Taakkuttaaq misissueqqissaarluni inaarutaasumik suliaqarnermut ilanngunneqassanngillat, isumalluutivut arnanit aamma suliassaqaarfimmi sulialinnit oqaluttuarineqartunik suliaqarnermut atornissai salliutikkatsigu.

Ilisimannittutut oqaluttuartut sumiinnerisa siammasissusiannut nalunaarsuut

- Oqaluttuarineqartut nunap immikkoortuini tamani illoqarfinnit aamma sumiiffinnit mikinerusuneersut tiguneqarput, Qeqqata Kommuniani sumiiffiit mikinerusut minillugit. Oqaluttuarineqartut Kalaallit Nunaanni sumiiffinnit mikinerusunit assigiinngitsunit 17-ineersut aamma illoqarfinnit 14-ineersut, kiisalu Danmarkimi illoqarfinnit assigiinngitsunit 25-neersut tiguneqarput.
- Arnat massakut 50-it 89-illu akornanni ukioqarput. Taakku 1962-ip aamma 1991-ip akornanni pisimasunik oqaluttuarput.
- Arnat amerlasuut ilisimatusartoqatigiinni suliaqartut ilaannut namminneq ilisimannittutut oqaluttuarnissaminnik periarfissaqaarsimapput. Amerlanersaasa oqarasuaatikkut taamaaliornissartik toqqarsimavaat. Ilisimannittutut oqaluttuarineqartunit tamanit 71%-ii oqarasuaatikkut oqaluttuarineqarput.

Arnat aamma suliassaqaarfimmi suliallit, ilisimannittutut oqaluttuaminnik tunniussisut, tamarmik qulaajaanermut peqataanissaminnik akuersipput.

Innuttaasunik ataatsimiisitsinerit aamma paasisutissiinernut aqputigineqartut

- Qulaajaanerup aallartinnerani innuttaasunik ataatsimiisitsinerit marluk ingerlanneqarput. Nuummi ataaseq, 2023-mi ulloq 7. septembari, aamma Odensemi ataaseq, 2023-mi ulloq 27. septembari ingerlanneqarlutik.

Ataatsimiisitsinerni taakkunani marlunni onlinekkut peqataanissamik periarfissaqarpoq. Ataatsimiisitsinerni taakkunani inuit katillugit 150-it missaanniittut peqataapput.

- Facebookimi quppernermik kiisalu nittartakkamik 2023-mi aggustimi pilersitsisoqarpoq, attaveqarfigineqarsinnaasunut paasissutissat aamma suliaassat kalaallisut danskisullu saqqummiunneqarlutik.
- Qulaani pineqartut paasissutissiissutiginiarlugit tusagassiorfinnut nalunaarutit Kalaallit Nunaanni Danmarkimilu tusagassiuutitut nassiunneqarput. Taakku KNR-
kkut aamma Sermitsiakut 2023-mi 5. septembari taaneqarput. (Bertelsen & Møller2023; Kristensen, 2023)
- Tamatuma kingorna qulaajaaneq sunik nassataqassanersoq, kiisalu suliarineqartussat il.il. pillugit innuttaasut ingerlaavartumik malinnaasinnaanissaat siunertaralugu ilisimatusartoqatigiit paasissutissiinermut aqqutigisaat pillugit paasissutissanik imalimmik animationsfilmimik suliaqartoqalserterpoq.
- Paasissutissiinermut aqqutigineqartut kiisalu animationsfilmi Facebookimi Kalaallit Nunaanni opslagstavlini 49-ni siammarterneqarpoq.
- Animationsfilmi KNR-imi paasisitsiniaanertut marloriarluni aamma takutinneqarpoq – taakku marluullutik pinermi ataatsimi sapaatit akunnerini marlunni ingerlanneqarlutik (decembari 2023, januaari aamma februaari 2024).
- Pingasoriarluni KNR-kkoortumik radiokkut paasisitsiniaanermik suliaqartoqarpoq, pinermi ataatsimi sapaatip akunnikkaartumik sivilissusilimmik.
- Suliaasaqarfimmi sulialinnut (nakorsanut, ernisussiortunut, peqqissaasunut, ilinniartitsisunut il.il.) siunnerfilimmik allagarsiisoqarpoq, suliaq pillugu ilisimasaqarunik ilisimannittutut oqaluttuarnissaannik kaammattuutaasumik. Allagarsiussaq suliatigut peqatigiiffinnut aamma suliaqaqatigiit atuagassiaannut assigiinngitsunut 14-inut nassiunneqarpoq, taakkunannga qulingiluat akissuteqarlutik, aamma tallimat ilaasortaminnut atuagassiamut aamma/imaluunniit nittartagartik atorlugu saqqummiussinissartik toqqarsimallugu.

Ilisimannittutut oqaluttuanik tunniussinissamik periarfissat

Ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, oqarasuaatikkut

- Oqarasuaatit marluk sianerfigineqarsinnaasut pilersinneqarput, ilisimatusartoqatigiinnut nalunaarutinik, kalaallisut imaluunniit danskisut, nammineerluni akisartumut immiussinissamik periarfissaqarfiusut. Oqarasuaatit taakku 2023-mi 1. oktobarimiit 2024-mi 1. oktobarip tungaanut ammatinneqarput. Kalaallit Nunaanni sianerfigineqarsinnaasoq akeqanngitsumik sianerfigineqarsinnaavoq, Danmarkimi sianerfigineqarsinnaasoq akigititat nalinginnaasut atorlugit akeqarluni.

Ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, naapinnikkut

- Illoqarfinni toqqarneqartuni ilisimatusartoqatigiinni suleqataasut ilaannik naapitsinikkut ilisimannittutut oqaluttuarnissaq periarfissaanikuuvoq. Danmarkimi illoqarfiit tallimat, aamma Kalaallit Nunaanni illoqarfiit arfinillit tikippavut. Nunani taakkunani marlunni sumiiffiit tamaasa orninnissaannut periarfissaqarsimanngilagut. Illoqarfiit toqqarneqartut inuttussusiat, kiisalu illoqarfinni assiginngitsuni arnanit oqarasuaatikkut saaffiginnissutit tunngavigalugit toqqaasoqarpoq.
- Kalaallit Nunaanni Maniitsoq, Sisimiut, Ilulissat, Aasiaat, Paamiut tikippavut, kiisalu oqaluttuarineqartunik ingerlaavartumik Nuummi tigooraalluta. Danmarkimi Esbjerg, Aalborg, Århus, Odense aamma København tikippavut.
- Kalaallit Nunaanni illoqarfinnik sulit tikitassaqpugut. Qaqortoq Narsarlu 2024-mi aggustimi, kiisalu Tasiilaq amma Qaanaaq 2024-mi septembarimi/oktobarimilu tikissallugit pilersaaruteqarfigaavut.

✈️ = Sumiiffiit ilisimatusartoqatigiinnit

ulloq manna tikillugu tikinneqarsimasut.

✈️ = Sumiiffiit ilisimatusartoqatigiinnit

tikissallugit amigaatigineqartut.

● = Ilisimatusartoqatigiit

ulluinnarni sumi inissisimasuunersut.

- Tikiffissat qulaajaasut nittartagaatigut <https://www.uni.gl/ilisimatuutut-misissuinerit/qulaajaaneq/> aamma Facebookimi qupperneratigut <https://www.facebook.com/qulaajaaneq/>, kiisalu illoqarfiit Facebookimi opslagstavliisigut saqqummiunneqartarput.
- Kalaallit Nunaanni illoqarfinni tikiffigsatsinni oqaluttuarineqartunik tigooraaneq maannamut ataatsimiittarfinni, kiisalu pisuni ataasiakkaani arnat namminneq angerlarsimaffiitut ornigunnikkut pisarput. Tamanna aamma 2024-mi tikiffissat sinnerini periusarineqassaaq.
- Århusip, Vejle-p, Odense-p, Aalborgip aamma Københavnip tikinneqarnerini Kalaallit Illuutaat suleqatigineqarput, taakku attaveqarfigineqarsinnaasunut paasissutissat ilaatigut nittartakkatigut inuit attaveqatigiittarfii aqqutigalugit ingerlateqqinneqarnerinut ikiuullutik, kiisalu ilisimatusartoqatigiit atorsinnaasaannik ininik atugassaqaartitsillutik.

Ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, allakkatigut

- Qulaajaanerup aallartinneqannginnerani arnanit oqaluttuarineqartunik allakkatigut tigooraanissaq Nunatsinni Nakorsaaneqarfimmit Sullissivik aqqutigalugu ammaanearpoq. Taakku uagutsinnut tunniunneqarnissaat qulaajaanerup aallartinneqarnerani siunertarineqarnikuuvoq. Maanna oqaluttuarineqartut 140-t taakku tigunikuuagut, taakku tunniunneqarnissaannik arnat akuersissuteqarlutik.
- Ilisimatusartoqatigiit 30.10.2023 aallarnerfigalugu Sullissivimmi elektroniskiusumik namminneq immersugassaateqalernikuupput, innuttaasut oqaluttuaminnik elektroniskiusumik tassuuna tunniussisinnaallutik.

Ilisimannittutut oqaluttuarnermut atatillugu piareersimasoqarneq

Arnanut, oqaluttuarnerminnut atatillugu tapersorneqarnissaminnik pisariaqartitsisunut, ikiuinissamik neqooruteqarnissaq danskit naalagaaffiata aamma Naalackersuisut akisussaaffigivaat. Periarfissat atuuttut taakku pillugit ilisimatitsivugut. Kalaallit Nunaanni Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup neqeroorutaa Tusaannga (+299801180) ilisimatitsissutigivarput, aamma Danmarkimi tarnip pissusiinik ilisimasalimmik Falckimeersumik (+4570102012) marloriarluni akeqanngitsumik oqaloqateqarsinnaanermik periarfissamut innersuussilluta.

Oqaatsitigut aamma allakkatigut oqaluttuarineqartunik suliarinninneq

Oqaatsitigut oqaluttuarineqartut tamarmik immiussissummut immiunneqarput. Immiussat tamatuma kingorna PC-imut nuunneqarlutillu Nextcloud-imut toqqorneqartarput, taanna tassaalluni paasissutissanik isumannaatsumik aamma isertuussiffiusumik toqqorterivik.

Ilisimannittutut oqaluttuarineqartup oqaatsitigut oqaluttuarineqareernerata kinguinngua excelark-imut nalunaarsorneqartarpoq. Ilisimannittutut allakkatigut oqaluttuarineqartut tassunga aamma nalunaarsorneqarput.

Misissueqqissaarnissamik suliaqarnissap pilersaarusionerqarnera maanna aallartinneqarpoq. Atortussat annertussusiat pissutigalugu misissueqqissaarnermik sulinitinni ilaatigut oqaluttuarineqartunik tamakkiisumik allaganngortinneqartunik, eqikkaalluni allaganngortinneqartunik aamma immiussanik ataqatigiissitsilluta suliaqassaagut.

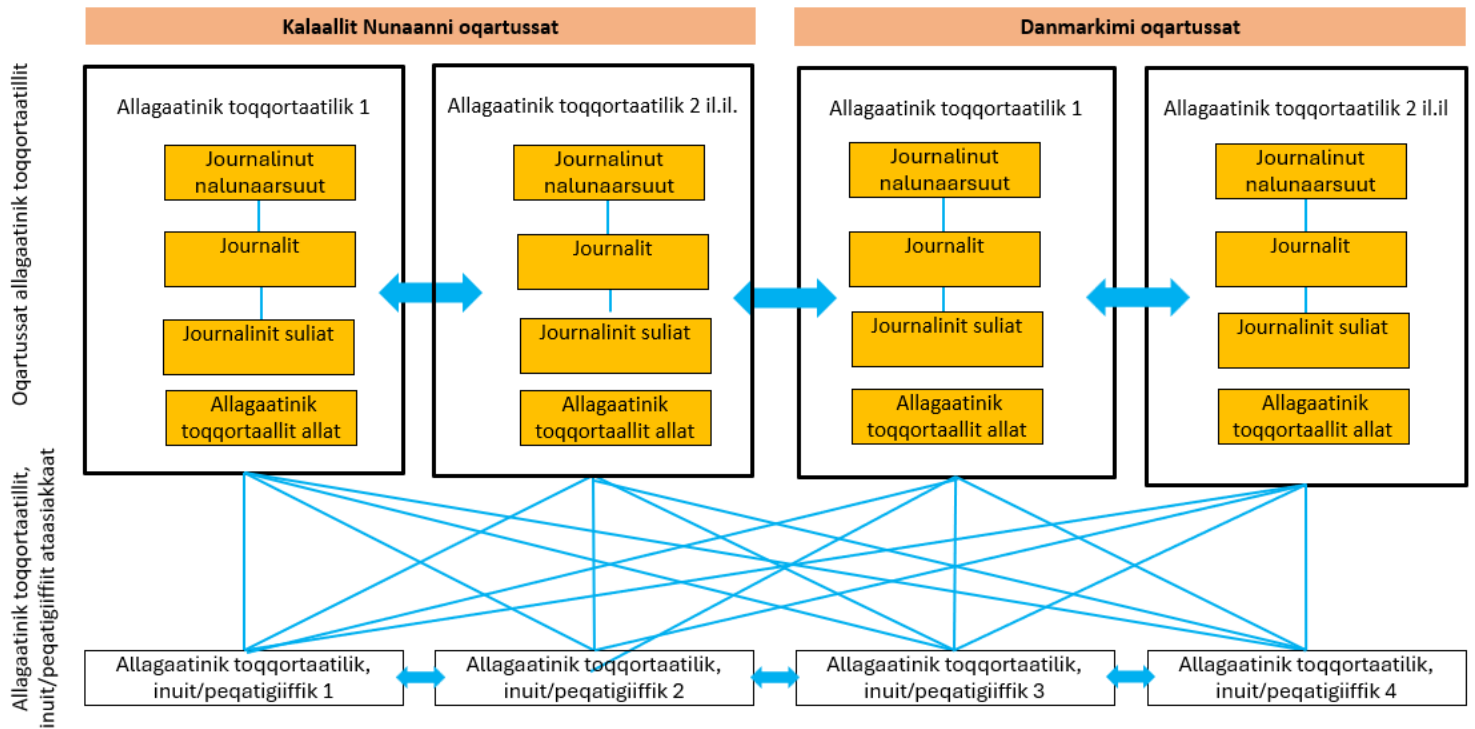
Oqaluttuarineqartut tamarmik tamatuma kingorna itisiliilluni misissueqqissaarnermut atortoq, software NVivo (v. 12), atorlugu misissoqqissaarneqassapput. NVivo ikiorsiullugu immikkoortiterineq ineriartortinneqassaaq, taannalu koderinermik suliaqarnermi aallaaviussaaq.

Pisimasoq pillugu allagaatit aamma inatsisit

Qulaajaanerup pisimasuusimasumut tunngasortaa najoqqutanik assigiinngissitaartunik tunngaveqarpoq. Taakku pingaarnertut pappialiaapput. Allagaatigineqartut amerlanerpaartaat Nunatta Allagaateqarfianiillutillu Rigsarkivimiipput, arlalippassuilli allaniillutik.

Ilisimatusartoqatigiit qulaajaanerup aallartinneraniilli allagaatinik toqqortaatinik (oqartussat, peqatigiiffiit il.il.) assigiinngitsunik 50-it sinnilinnik suliaqarsimapput. Maannamut poortukkat 800-it missaanniittut, allagaatinik toqqortaatinut 35-nut agguataarsimasut, misissorneqareerput. Maannamut atortussat toqqarneqartut 1/3-iisa missaanniittut misissornissaat suli amigaatigineqartoq missiliuupparput. Tamanna qulaajaanerup aallartinneqarnerani naatsorsuutigisanit annertuneruvoq. Tamanna suliassap nassuiarneqarnerani ajornartorsiutunik taaneqartunik siusinnerusukkat sukumiisumik misissuisoqarnikuunnginneranut atatillugu isigineqassaaq. Taamaattumik allagaatit sorpiaat atorineqassanersut ilisimaneqarnikuunngilaq, tamatumalu saniatigut oqaluttuarineqartunik suliaqarneq paasissutissanik nutaanik misissorneqartariaqartunik aqqutissiuussiffiuvoq. Ilisimatusarluni suliani, allagaatinik tunngavilinni, ilisimatusartutut allagaatit annertussusiat, qanoq issusiat aamma qanoq aaqqissuussaanagerat apeqqutaasarput. Tamanna allagaatit misissorlugit aallartinnginnerini ilisimareerneqakkajunneq ajorpoq.

Allagaatinik misissuinermi oqartussat attuumassutillit qitiusumi inissisimasut aallaavigineqarput, Danmarkimut tunngatillugu Kalaallit Nunaat pingaarnertut akisussaaffeqarfiulluni, imaluunniit taakku akisussaaffeqarfiisa ilaanniilluni. Nalinginnaasumik oqartussat allagaatinik annertuunik, allagaatit pillugit allaaserisani piusuni itinerusumik nassuiarneqarsimanngitsunik, pigisallit pineqarput. Taamaattumik allagaatinik misissuineq oqartussat qanoq aaqqissuussaasimanerannik, allagaatit suut toqqortaatigineqarnerannik, kiisalu qanoq aaqqissuussaasimanerannik sukumiisumik paasiniaanermik aallartipparput. Kalaallit danskillu oqartussaasuisa allagaatinik toqqortaasiviinut ataatsimoorutaasoq tassaavoq, amerlasuutigut oqartussat ingerlatsiviinut allanut, imaluunniit Kalaallit Nunaata aamma Danmarkip iluini peqatigiiffinnut nammineq ingerlasunut il.il, aammali nunat taakku marluk akornanni innersuussisoqartarmat (tak. takussutissiaq 1).

Takussutissiaq 1. Kalaallit Nunaanni aamma Danmarkimi pisortanit aamma inunnit ataasiakkaanit allagaatigineqartut akornanni allamiit allamut najoqqutarineqartunut nalunaarsuut.

Oqartussanut, peqatigiiffinnut il.il. allanut aqquutit taakku sapinngisamik malinniarsimavagut, suliat sapinngisamik pitsaanerpaamik aamma isiginninnernit assigiinngitsunit qulaajarnissaat anguniarlugu. Tamatuma kingunerivaa, misissuinermi allagaatit pisortat ingerlatsiviinit aamma inunnit ataasiakkaanit allagaatigineqartut ilaatinneqarmata.

Allagaatinik ujarlerluni sulineq Nunatta Allagaateqarfianik aamma Rigsarkivimik qanimut suleqateqarnikkut ingerlanneqarpoq.

Oqartussanit aamma inunnit ataasiakkaanit allaagaatigineqartunit najoqqutarisassanik ilanngussinerup saniatigut inatsisitigut, allaffissornikkut aamma peqqinnissakkut suliassa qarfiup iluani tunngaviit misissorneqassapput. Siusinnerusukkut inatsisit tamarluinnangajammik oqartussaassulimmik najoqqutassaalluatumillu allagaapput, tassunga ilanngullugit inatsisit, kunngip peqqissutaatigut atuutilersinneqartut, nalunaarutit, kaajallaasitat aamma eqqartuussutit. Siusinnerusukkut inatsisit piffissap annerpaartanut tunngasut ujarneqarsinnaasunngorlugit digitalinngortinneqarsimangillat, aamma inatsisinik aamma oqartussanik, suliassa qarfinnik attuumassutilinnik suliassa qarfeqarsimasut nassaarinissaat ilaatigut Kalaallit Nunaanni inatsisit nalunaarsorsimaffiat Nalunaarutit piffissami 1951-imiit 1991-imut aamma Folketingip ukiumoortumik nalunaarutaanik misissuinnikkut ingerlanneqarpoq.

Taakku aqutugalugit inatsisit attuumassutillit Nalunaarutit A-ni, inatsisissatut siunnersuutit inatsisissamat oqaaseqaatitallit Folketingstidende-mi aamma Lovtidende-mi nassaarineqarput. Piffissami 1953-58-imi inatsisit Kalaallit Nunaannut pingaarutilittut naatsorsuutigineqartut Kalaallit Nunaanni saqqummersinneqartunut ilanngunneqanngillat, taamaattumillu aamma Kalaallit Nuunaanni inatsisinut ujarliutinut ilanngunneqarsimanatik. Pisuni taamaattuni paasisutissanik Lovtidende-mi ujarlertoqartarpoq. Allaffissornikkut najoqqutassat attuumassutillit, Nalunaarutit B-ni nassaarineqarsinnaasimangitsut, allagaatinik toqqortaasivinni ujarneqarput, tassunga ilanngullugit Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup allagaatinik toqqortaasiviani, Polarbibliotekimi, Naalagaaffiup Sinniisoqarfiani aamma Rigsarkivimi. Inatsisit attuumassutillit pisoqaanerusut, piffissami misissuiffiusumi sulit atuuttut Polarbibliotekimi, Københavns Universitetimi aamma Naalagaaffiup Sinniisoqarfiani Kalaallit Nunaat pillugu Nalunaarutit/Kundgørelser-ini aamma Nalunaarusiat/Beretninger-ini ujarneqarput.

Danskit inatsisaat, taakkununga piareersaatit aamma allaffissornikkut malittarisassat, tassunga ilanngullit Kalaallit Nunaanni atuuttussanngorlugit aalajangersakkat Folketingip ukiumoortumik nalunaarusiaasigut databaseni aamma nalunaarsuiffinni attuumassutilinni Folketingstidende-mi, Lovtidende-mi aamma Ministerialtidende-mi saqqummiussanik ujarlerluni misissuinnikkut nassaarineqarput. Folketingip Bibliotekiani allagaatinik misissuineq aamma ingerlanneqarpoq. Kalaallit danskillu inatsisitigut sulinerat ilanngunniarneqarput. Danmarkimut tunngatillugu landsrettimi eqqartuussutit toqqarneqartut aamma Højesteretimi eqqartuussutit tamarmik Ugeskrift for Retsvæsenimi naqinneqarsimapput, byrettini eqqartuussutit naleqquttut allagaatini nassaarineqarsinnaappata ilanngunneqarsinnaallutik. Kalaallit Nunaannut tunngatillugu eqqartuussutit pissarsiarineqarsinnaanerit ajornakusoorput. Eqqartuussutit naleqquttut allagaatini, atuagassiani il.il. aqutugalugit nassaarisinnaasatta pissarsiarinissaannut kinaassutsimik ersersitsiffiunngitsumik Nunatta Eqqartuussisuuneqarfia ikiuuppoq. Europami inuttut pisinnaatitaaffiit pillugit eqqartuussivimmi eqqartuussutit naleqquttut allaaserisani saqqummiunneqarsimasuni aamma/imaluunniit HUDOC databasemi ujarneqarput.

Pisimasoq pillugu allagaatit aamma inatsisinik suliarinnineq

Atortussat pissarsiarineqarneri malillugit misissorneqarput. Atortussat tamangajammik pappialaammata misissuineq allagaatinik toqqortaasivinni karsiniittunik misissuinerit ingerlanneqarpoq. Piffissami aggersumi – allagaatinik toqqortanik misissuinerimik suliaqarnitta nangeqqinnissaata saniatigut – atortussanik katersorneqarsimasunik misissueqqissaarnermik sulinerput aallutissavarput. Misissueqqissaarluni sulineq suliassap nassuiarneqarnera naapertorlugu ingerlanneqassaaq. Taamaattumik oqaluttuarisaanermi allagaatinik suliaqarnermi oqaluttuarisaanermut tunngasortaata, aalajangiinerup ingerlasimanerata kiisalu suliap ingerlanneqarsimanertaviata qulaajarneqarnissaat qitiupput. Inatsinut tunngasutigut

misissueqqissaarnermi inatsisitigut, allaffissornikkut aamma peqqinnissakkut sullissinermi tunngaviit qulaajarneqarnissaat qitiutinneqarput. Sulineq taanna atortussat katersorneqartut tunngavigalugit ilisimatusartoqatigiit iluminni qanimut oqaloqatigiillutillu siunersieqatigiittarnerisigut ingerlanneqarpoq.

Massakkut unammilligassat

Qulaajaaneq massakkut ataatsimik unammilligassaqarfiuvoq, erseqqissumik paasisaqartoqarnissaata tungaanut suliap ilaata unitsikkallarneqarneranik kinguneqartumik:

Unammilligassaq atortussanik attuumassutilinnik Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmi takunnissinnaanermut tunngassuteqarpoq. Piffissami 1960-imiit 1991-ip tungaanut spiralilersuisimanermi aamma naartunaveersaatinut allanut tunngatillugu suleriaaserineqarsimasumi Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfiup qanoq atuutsitsillunilu suliaqarsimanerata qulaajarneqarnissaat siunertaralugu ilisimatusartoqatigiit atortussanik, Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmeersunik, atuisinnaanissamik 2023-mi septembarimi aamma 2024-mi februaarimi qinnuteqarlutillu akuersissummik pissarsipput. Kalaallit Nunaata aamma Danmarkip ataatsimoorlutik apeqqutaasa, suliassamut nassuiaammi saqqummiunneqartut, akineqarsinnaanissaannut atortussat ilisimatusartoqatigiinnut pingaaruteqarput. Atortussat takuneqarsinnaanerinut piumasaqaatit aamma periarfissat pillugit nalornissuteqartoqaleramat akuersissutit Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmi qullersanit ulloq 20. maaji 2024 utertinneqarput. Taamaattumik atortussanik peqqinnissaqarfimmeersunik takunnissinnaanissamut tunngatillugu ilisimatusartoqatigiit ukioq manna ulloq 6. juuni qinnuteqaammik nutartikkamik nassitseqqippup. Qinnuteqaammut itigartississummik ilisimatusartoqatigiit ulloq 12. juuni 2024 tigusaqarput. Atortussat qanoq takuneqarsinnaanissaat pillugit oqaloqatigiinnerit aallartinneqarput.

Tamanna ima isumaqarpoq, ilisimatusartoqatigiit, ilimaginngisamik, massakkuugallartoq atortussanik Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmeersunik takunnissinnaanngitsut, suliap ingerlaavartumik ingerlanneqarsimanerata aamma naleqqussarneqarneqarsimanerata, kiisalu oqartussanit, suliffeqarfinit aamma oqartussani atorfilinnit akuusimasunit eqqarsaatersuutaasimasut, aalajangiunneqarsimasut aamma iliuuserineqarsimasut, kiisalu suliap Kalaallit Nunaanni ingerlanneqarsimanerpiaata misissornissaannut pingaarutilimmik. Ilisimatusartoqatigiit taamaalillutik aamma suliap piffissap ingerlanerani Kalaallit Nunaanni, aamma Kalaallit Nunaanni nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfinni, aamma ukioqatigiiaat assigiinngitsut akornanni qanoq ililluni atuutilersinneqarsimanerpiaa qulaajarsinnaanngilaat.

Taamaalilluni ajornartorsiummut iluarsisutissamik nassaartoqartinnagu qulaajaanermi suliasamat nassuiaammi suliakkiutigineqartumik eqqortitsisoqarsinnaangilaq.

Ilisimatusartoqatigiit taama pisoqarnera, aamma suliap ingerlateqqinnissaanut nalorninartoqalersitsinera soorunami ajuusaarutigisorujussuaat.

Suliasap annertussusia naatsorsuutigineqartumit annertunerunerujussuunissaa pillugu ilisimatusartoqatigiit atorfilittanut 2023-mi decembarimi nalunaaruteqarput. Ilaatigut ilisimannittutut oqaluttuarineqartut, ilisimatusartoqatigiinnit tiguneqartut, amerlassusissaattut naatsorsuutigineqartunit amerlanerusut paasineqarpoq. Ilaatigut allagaatit naatsorsuutigineqartumit amerlanerujussuit misissorneqartariaqarsimapput, oqartussat, suliffeqarfiit il.il. arlallit suleriaaserineqarsimasumut akuusimanerat pissutigalugu. Tamatuma saniatigut suleqatigiinni allannguuteqartoqarpoq, aamma allaffissornikkut suliasat naatsorsuutigingisamik annertoorujussuullutik, ataatsimut isigalugu nalunaarusiamik, suliasamat nassuiaammik eqqortitsisumik, naammaginatsumik tunniussinissaq angusinnaajumallugu aningaasaliissuteqaqqinnissamik pisariaqartitsinermik kinguneqarluni. Ilisimatusartoqatigiit aningaasaliissuteqartoqaqqinnissaanik qinnuteqaammik ulloq 13. februaari 2024 nassiussaqrput. Ilisimatusartoqatigiit danskit sundhedsministeriaqarfianit aningaasaliissutigeqqinneqartunik 30. juuni 1,7 milliuni koruuninik tigusaqarput. Ilisimatusartoqatigiit atortussanik, qulaajaanermik naammaginatsumik tunniussinissamut attuumassutilinnik, piffissap taassuma akornani katersuinissartik salliutissimavaat.

Ataatsimut isigalugu unammilligassanik taaneqartunik suliaqarneruneg pissutigalugu qulaajaanerup naammassineqarnissaa qaammatit pingasut missaannik kinguaattoornissaa naatsorsuutigineqartariaqarpoq, tassa 1. Septembari 2025-mi tunniunneqartussanngorlugu. Tunniussinissamulli ulluliunneqartumut tunngatillugu atortussanik Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmut pissarsiniarnerup unammilligassaqarfiuneranut aaqqiissuteqarnissaaq apeqqutaassaaq.

Najoqqutat

Bertelsen, N. S., & Greve Møller, A. S. (2023, juuni 7-ani) Spiralilersuisimaneq: Arnat oqaluttuaat ilisimatusaatinut ilanngutissasut. KNR. Ulloq 20.05.2024 ugguuna aaneqarpoq <https://knr.gl/kl/nutaarsiassat/arnat-oqaluttuaat-ilisimatusaatinut-ilanngutissasut> .

DR (2022, maji 6-ani). Spiralkampagnen. Ulloq 20.05.2024 Ugguuna aaneqarpoq <https://www.dr.dk/lyd/p1/spiralkampagnen-3510654808000>.

Universitetet i Grønland. (u.). Qulaajaaneq. Ugguuna aaneqarpoq <https://knr.gl/kl/nutaarsiassat/arnat-oqaluttuaat-ilisimatusaatinut-ilanngutissasut>

Krebs, M. (2021, juuni 30-ani). Naalagaaffiup niviarsiunera innarlerpaa. Sermitsiaq.AG. Ulloq 20.05.2024 ugguuna aaneqarpoq <https://kl.sermitsiaq.ag/inuiagatigiit/naalagaaffiup-niviarsiunera-innarlerpaa/940186>.

Kristensen, K. (2022, maji 15-ani). Naalakkersuisut spiralilersuisimaneq akuersaangilluinnarpaat. Sermitsiaq.AG. Ulloq 20.05.2024 ugguuna aaneqarpoq <https://www.sermitsiaq.ag/samfund/naalakkersuisut-tager-afstand-fra-spiralkampagnen/417365>.

Kristensen, K. (2023, septemberi 5-ani). Spiralilersuisimaneq pillugu suliaq: Ilisimatusartut Nuummi sisamangornermi innuttaasunik ataatsimiititsinermut aggersaapput. Sermitsiaq.AG. Ulloq 20.05.2024 ugguuna aaneqarpoq <https://kl.sermitsiaq.ag/inuiagatigiit/spiralilersuisimaneq-pillugu-suliaq-ilisimatusartut-nummi-sisamangornermi-innuttaasunik-ataatsimiititsinermut-aggorsaapput/873750>

Løhde, S., & Karlsen, M. (2023, maji, 30-ani). Danmark og Grønland sætter uvildig udredning af spiralsagen i gang. Regeringen.dk. Ulloq 20.05.2024 ugguuna aaneqarpoq <https://www.regeringen.dk/nyheder/2023/danmark-og-groenland-saetter-uvildig-udredning-af-spiralsagen-i-gang/>

Naalakkersuisut. (maji 30a-ni, 2023). Qulaajaaneq. Ulloq 20.05.2024 ugguuna aaneqarpoq https://naalakkersuisut.gl/Nyheder/2023/05/3005_udredning?sc_lang=kl-GL.

Qulaajaaneq. (n.d.). Facebook. Ugguunna aaneqarpoq: <https://www.facebook.com/qulaajaaneq/>

